

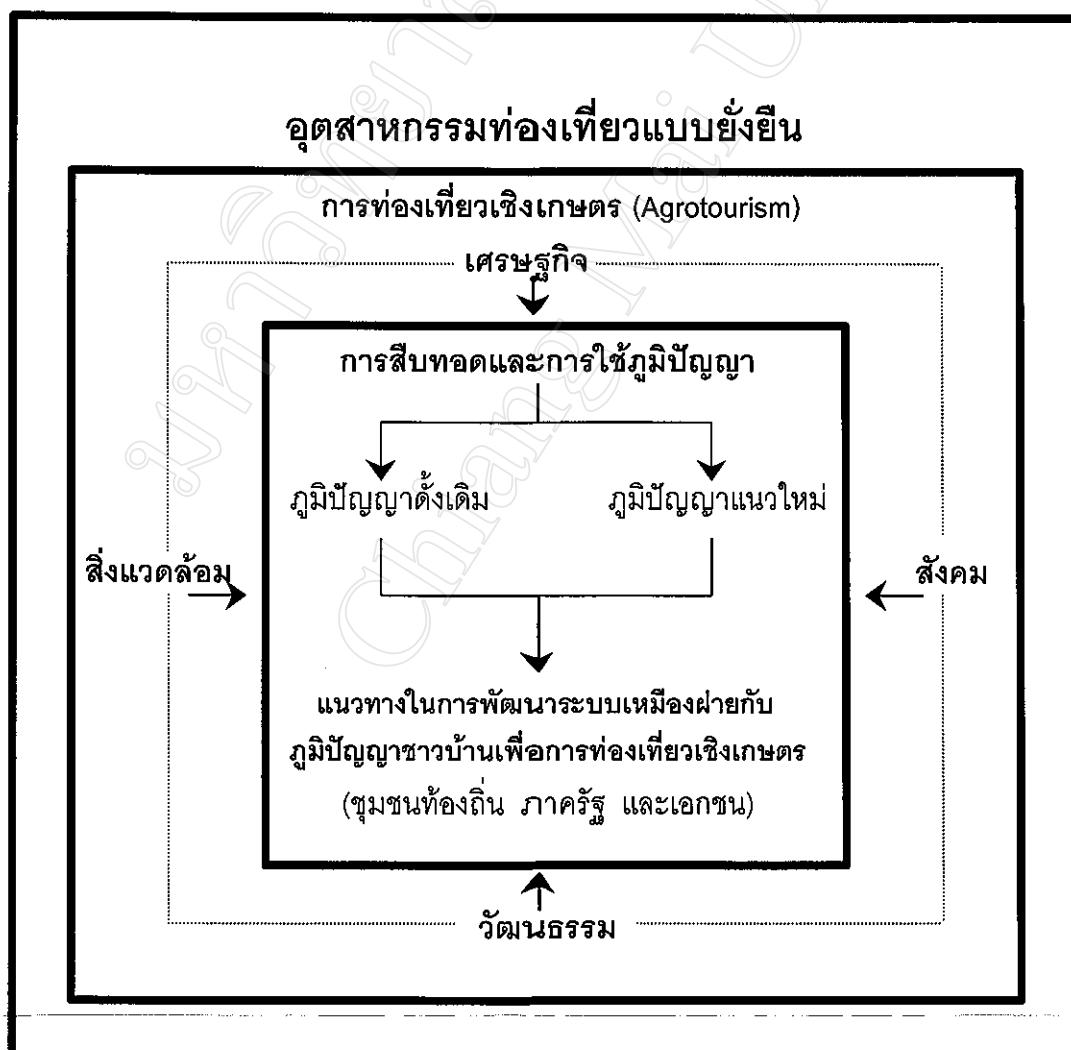
บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระบบเหมืองฝายของภูมิปัญญาชาวบ้าน กรณีศึกษาหมู่บ้านห้วยอีค่าง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่มีแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย

2.1 กรอบแนวความคิดในการศึกษา

การศึกษาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระบบเหมืองฝายของภูมิปัญญาชาวบ้าน : กรณีศึกษาหมู่บ้านห้วยอีค่าง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ ได้ถือเอากรอบแนวความคิดในการศึกษาดังนี้

2.2 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย

เพื่อทำความเข้าใจการศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระบบเหมืองฝายของภูมิปัญญาชาวบ้าน กรณีศึกษา ตำบลแม่วิน อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ ได้อาศัยแนวคิด ทฤษฎี และหลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นองค์ประกอบในการพิจารณาประกอบด้วย :-

- 2.2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- 2.2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2.2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
- 2.2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับระบบเหมืองฝาย ภูมิปัญญาการจัดการน้ำพื้นบ้าน
- 2.2.6 แนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอด องค์ความรู้ และการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่แบบยั่งยืน

2.2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว (Tourism)

ขอบเขตความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นการนันทนาการ (Recreation) รูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างเวลาว่าง (Leisure) (Davidson, 1993) ที่มีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเป็นการเดินทางจากที่หนึ่งที่มีหมายถึงที่พักอาศัย ไปยังอีกสถานที่หนึ่งที่ได้จัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อการเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม โดยมีแรงกระตุ้น (Motivator) จากความต้องการในด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านการปฏิสัมพันธ์ และด้านสถานะหรือเกียรติคุณ ใน Webster Dictionary ได้ให้ความหมายว่า "Tourism(n.) 1. The practice of traveling for recreation 2. The guidance or management of tourists" ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวมีความหมายครอบคลุมทั้งกระบวนการท่องเที่ยว

McIntosh and Goeldner (1986) สรุป การท่องเที่ยว หมายถึง ผลรวมของปรากฏการณ์ต่าง ๆ และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับธุรกิจการบริการประเทศต่าง ๆ รวมทั้งรัฐบาลและประชาชนในท้องถิ่นของประเทศเจ้าภาพ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องอยู่ในกิจกรรม หรือกระบวนการในการดึงดูด ด้วยการต้อนรับที่อบอุ่นด้วยไมตรีจิตแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน

การท่องเที่ยว หมายถึง การจัดกิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความประทับใจการบริการ และการสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว (Mill, 1990)

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางออกจากที่พักเป็นการชั่วคราว เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เยี่ยมญาติ หรือวัตถุประสงค์อื่น ๆ แต่มิใช่การประกอบอาชีพและตั้งถิ่นฐานเป็นการถาวร (ม.ล. ดุษฎี ชุมสาย และกฤษณ์ พรหมโยธี , 2527)

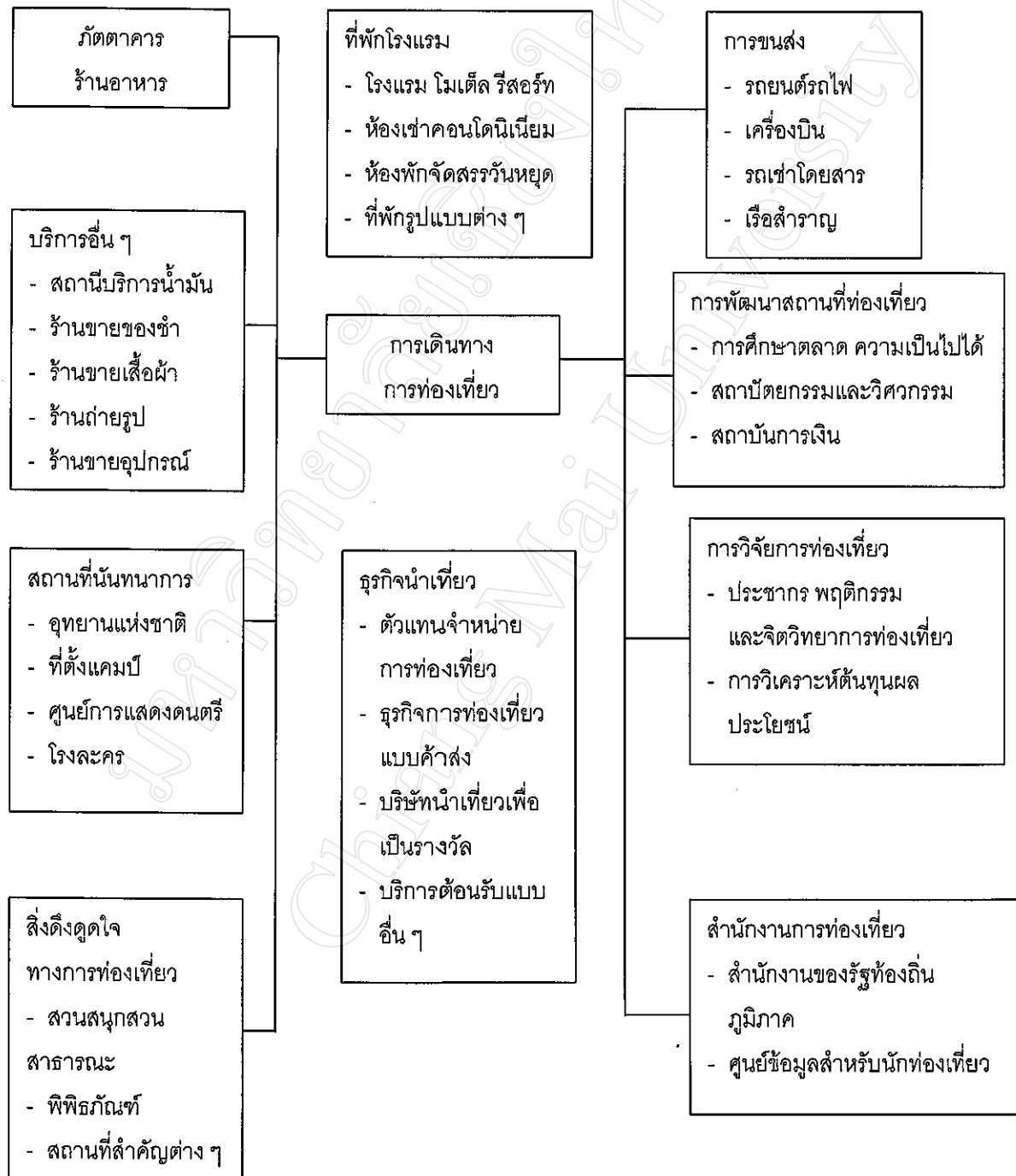
องค์ประกอบของการท่องเที่ยว (วท., 2542) เป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน คือ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resource) บริการท่องเที่ยว (Tourism Service) และการตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market or Tourism) เป็นองค์ประกอบภายในระบบ และการท่องเที่ยวยังมีสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอีกหลายประการ เช่น สภาพทางกายภาพ (ระบบนิเวศ) สิ่งแวดล้อม โครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจและการลงทุน สังคมและวัฒนธรรม องค์การและกฎหมาย เป็นต้น

องค์ประกอบของการท่องเที่ยว (ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2537) เป็นเรื่องของ การผสมผสานของสินค้าต่างชนิดเข้าด้วยกัน เป็นสินค้าในรูปแบบของการบริการและความพึงพอใจเป็นหลัก โดยมีองค์ประกอบดังนี้

1. การคมนาคมขนส่ง (Transportation)
2. ที่พักอาศัย (Accommodations)
3. ร้านอาหารและภัตตาคาร (Restaurants)
4. ธุรกิจนำเที่ยว (Travel Agency)
5. สิ่งดึงดูดในทางด้านการท่องเที่ยว (Tourism Attractions)
6. ของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง (Souvenirs)
7. ความปลอดภัย (Security)

องค์ประกอบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวสามารถพิจารณาได้จากแผนภูมิ ดังนี้ (อ้าง
ใน ฉลองศรี พิมพ์สมพงศ์, 2542)

องค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจึงได้รับความนิยมมาก ในการประชุม Globe'90 ณ ประเทศแคนาดา ได้ให้คำจำกัดความ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของ ผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่น ในปัจจุบัน หรือ หมายถึง การจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม ความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาสถิติทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศ (อ้างในสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจึงมีหลักการ ดังนี้

- 1) Using Resource Sustainably การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญ และเป็นแนวทางในการทำธุรกิจระยะยาว
- 2) Reducing Over-consumption and Waste การลดการบริโภคนิยมเกินความจำเป็นและการลดของเสีย จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณค่าของการท่องเที่ยว
- 3) Maintaining Diversity การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
- 4) Integrating Tourism into Planning การประสานงานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว
- 5) Supporting Local Economic การท่องเที่ยวที่รับรองกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นโดยพิจารณาด้านราคา และคุณค่าของสิ่งแวดล้อมได้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัดแต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย
- 6) Involving Local Communities การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชากรและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวด้วย
- 7) Consulting Stakeholders and the Public การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ ระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กร และสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็น

ในการที่จะร่วมงานไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหา และลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

8) Training Staff การฝึกอบรมบุคลากร โดยสอดคล้องแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วยยกระดับการบริการการท่องเที่ยว

9) Marketing Tourism Responsibly การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูลจะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพ ในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และจะช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

10) Undertaking Research การวิจัย และการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต่อการแก้ปัญหาและเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว และนักลงทุน

จะเห็นได้ว่า แนวความคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มุ่งเน้นให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยรวม ปรับสภาพการจัดการเพื่อเข้าสู่ยุคใหม่ของกระแสโลกที่เปลี่ยนไป ที่เปลี่ยนจากสังคมบริโภคนิยมสู่ยุคสมัยสังคมเป็นใหญ่ ดังนั้นขอบเขตของการพัฒนาจึงครอบคลุมทุกองค์ประกอบทุกส่วนของการท่องเที่ยว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งหมดต้องมุ่งสู่ความยั่งยืน (All Tourism Should Be Sustainable Tourism : Hawkins, 1995) กล่าวโดยสรุป กิจกรรมการท่องเที่ยวยังคงรักษาความดึงดูดใจไว้ได้ไม่เสื่อมคลายกิจกรรมการบริการมีกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม จะต้องไม่มีหรือมาน้อยที่สุด มีแต่การจัดการที่ยั่งยืนเท่านั้นจึงสามารถคงความยั่งยืนของการท่องเที่ยวไว้ได้

2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

Ecotourism เป็นคำที่ใช้เรียกทางการท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก (Nature – Tourism) แต่ยังไม่มีการมีชื่อภาษาไทย มีแต่เพียงการเรียกขานต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อการระบบนิเวศ นิเวศสัญจร เป็นต้น ความหมายของ Ecotourism มีความแตกต่างกันไปตามพื้นที่ ภูมิประเทศ และทิศทางการปฏิบัติของผู้ให้ความหมายและสะท้อนให้เห็นถึงมิติที่มีความแตกต่างกัน (วท.,2542)

Ecotourism (noun) 1989 : the practice of tourism natural habitats in a manner meant to minimize ecological impact. (WWW.Webster.Dictionary)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (TOR โครงการ) ได้ให้ความหมายของ Ecotourism คือการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยนักท่องเที่ยวอย่างแท้จริงและไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั้งทางวัฒนธรรม รวมทั้งท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย

อาภารัตน์ กิตติจิรพงศ์ (อ้างถึงใน ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2538) กล่าวว่า จากการประชุมสมาคม PATA (Pacific Asia Travel Association) ที่ประเทศออสเตรเลีย เมื่อ ค.ศ.1992 ทำให้เกิดการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า Ecotourism ซึ่งหมายถึงการท่องเที่ยวที่ให้ทางเศรษฐกิจและสังคมมาสู่ชุมชนท้องถิ่น และประเทศชาติ

ศรีพร สมบุญธรรม (2536) ได้ให้แนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotouism) ดังนี้

1. การกำหนดขอบเขตของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (Zoning of The Various Activites)
2. การควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบนิเวศ ที่มีความเปราะบางทางธรรมชาติ (Fragile Ecosystem) และการใช้แนวความคิดด้าน ความสามารถของพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยว (Carrying Capacity)
3. การจัดเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับนักท่องเที่ยวในเรื่องของ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการปฏิบัติตัวเพื่อคุณค่าให้กับประสบการณ์จากการท่องเที่ยว
4. การพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงเพิ่มขึ้น เพื่อช่วยลดภาวะความแออัดให้กับพื้นที่ท่องเที่ยวหลัก
5. การใช้กฎหมายควบคุมผู้ที่ฝ่าฝืนในการกระทำความผิดอย่างจริงจัง
6. การควบคุมสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในบริเวณที่ท่องเที่ยวให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม รวมทั้งระบบของการจัดการเรื่องขยะที่มีประสิทธิภาพ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อ้างถึงใน ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2538) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวที่เข้าไปสัมผัสธรรมชาติ ซึ่งต้องมีการให้ความรู้ทางนิเวศวิทยาจากผู้มีความรู้ในเรื่องนั้นอย่างแท้จริง เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความรู้เพิ่มขึ้น และความหมายยังรวมถึงสภาพทางวัฒนธรรมวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น ความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่จะต้องได้รับการรักษาไว้

ยูวดี นิรัตน์ตระกุล (2538) ให้ความหมาย การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) ไว้ ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมและพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ควรเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม
2. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม
3. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส หรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมจริง
4. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์คืนกลับสู่ธรรมชาติและการอนุรักษ์ธรรมชาติ รวมทั้งเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง
5. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มุ่งเน้นการสร้างคุณค่าธรรมชาติหรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว เพื่อเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่มีใจเน้นที่การพัฒนาสิ่งแวดล้อมความสะอาดต่าง ๆ เพียงด้านเดียว

ฐลสิทธิ์ ชูชาติ (2542) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Ecotourism) หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible Tourism) ในแหล่งท่องเที่ยวแบบธรรมชาติ มีการจัดการสิ่งแวดล้อม และมีการให้การศึกษาแก่ผู้ท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศปรากฏอยู่ในรูปแบบและกิจกรรมของการท่องเที่ยวโดยรวม เป็นส่วนหนึ่งซึ่งสะท้อนลักษณะเฉพาะ และมีวัตถุประสงค์เฉพาะที่มีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ โดยมีขอบเขตของการท่องเที่ยวประกอบด้วยหลัก 4 ประการสำคัญ คือ พื้นที่ท่องเที่ยว การจัดการอย่างยั่งยืน กิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (ภูมิปัญญานิเวศวิทยาชนพื้นเมือง, 2539) ได้กล่าวถึงสถานะของการศึกษาความรู้นิเวศวิทยาของกลุ่มวัฒนธรรมท้องถิ่น การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนิเวศวิทยาในฐานะ “ศาสตร์” เพิ่งปรากฏราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 – 20 ในงานศึกษาทางมนุษยวิทยานั้น การศึกษานิเวศวิทยาในแง่ความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์ , วัฒนธรรม , สิ่งแวดล้อม เช่น Jameisson และ Lovelace, 1984 (อ้างถึงใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2539) วิจารณ์งานศึกษา

ในแนวระบบนิเวศว่า มีความโน้มเอียงไปทาง "วัตถุนิยม" มาก เนื่องจากถูกพัฒนาขึ้นมาในบริบทของ "ชีววิทยา" ซึ่งให้ฐานะของมนุษย์เป็นเพียงองค์ประกอบทางชีวภาพอันหนึ่งของระบบนิเวศ Conklin, 1969 (อ้างถึงใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2539) ทำการศึกษาในแนววัฒนธรรมนิเวศ โดยทำการศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ในฐานะที่มนุษย์เป็นเจ้าของวัฒนธรรมมากกว่าเป็นเพียงอินทรีย์ภาพของระบบนิเวศ โดยสนใจ "วัฒนธรรม" ในฐานะเป็นกลไกสำคัญในการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการศึกษานิเวศวิทยาทางด้านความรู้ของคนในท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อ และการให้คุณค่าการนิยามธรรมชาติด้วยความคิดของมนุษย์ กล่าวโดยสรุปการศึกษาความรู้ในเขตท้องถิ่น ท่ามกลางกระแสของความขัดแย้งของการแย่งชิงทรัพยากรในปัจจุบัน จึงมีฐานของความสำคัญเป็นส่วนประกอบอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก เป็นการศึกษาความรู้ในทางนิเวศวิทยาของกลุ่มชน เพื่อให้เกิดทางเลือกใหม่ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ที่ยืนอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับวิถีชีวิต ความรู้ ของกลุ่มวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายในสังคม และเพื่อความเป็นอิสระจากการครอบงำของรัฐและกลุ่มผลประโยชน์นอกชุมชน และสำหรับชุมชนท้องถิ่นความรู้เหล่านี้มีความสำคัญ เพราะเป็นพื้นฐานที่ช่วยรักษาความสัมพันธ์อันเสมอภาค ระหว่างระบบทุนนิยมกับกลุ่มชนเหล่านี้ไว้ ในภาวะที่ถูกคุกคามจากนโยบายรัฐและระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ Pesey, 1989 (อ้างถึงใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2539) ประเทศที่สอง การศึกษาความรู้ดังกล่าวมีเป้าหมาย เพื่อสนับสนุนให้เกิดทางเลือกใหม่ โดยหันกลับไปศึกษาจากประสบการณ์ของชุมชนท้องถิ่น และยอมรับคุณค่าของความรู้ทางนิเวศวิทยาเหล่านี้มาอยู่ในกระบวนการแก้ปัญหา และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในวิถีชีวิตปัจจุบัน

พจนา สนวนศรี (หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ, 2540) ท้องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อสิ่งแวดล้อมชุมชน นับตั้งแต่การพัฒนาประเทศสู่อุตสาหกรรมการยอมรับเอาการท่องเที่ยวเป็นสินค้าเพื่อหารายได้เข้าประเทศทดแทนสินค้าจากภาคเกษตรจนประสบผลสำเร็จในเรื่องรายได้และทำให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในรอบ 10 ปี แม้ว่าจะมีการประเมินเป็นระยะ ๆ ต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

แต่ก็เป็นการยากที่จะอุดรั้งการท่องเที่ยวให้ชะลอตัวและหันมามองการพัฒนาอุตสาหกรรมนี้ไปในทิศทางที่ยั่งยืน เพราะต่างก็มุ่งกอบโกยและมองหาจุดขายและการลงทุนเพื่อก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มของสินค้าในนามของ "การท่องเที่ยว" อยู่ตลอดเวลา

ในงานวิจัยชิ้นหนึ่งที่เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) พร้อมกับการสัมมนาเรื่องกระบวนการทัศน์ใหม่การท่องเที่ยวไทย (สิงหาคม 2539) ได้ประเมินถึงความไม่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวไว้ 4 ประการ ได้แก่

1. ความไม่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ การท่องเที่ยวเป็นการลงทุนที่ถูกและได้ผลตอบแทนที่สูง แต่ทำให้เศรษฐกิจไทยพึ่งพาต่างประเทศมากขึ้น
2. ความยั่งยืนทางสังคม ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวจะทำรายได้เข้าประเทศสูงมากแต่ยังไม่สามารถกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม
3. ความไม่ยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อขีดความสามารถที่ธรรมชาติจะรับได้
4. ความไม่ยั่งยืนทางวัฒนธรรม นำมาซึ่งวัฒนธรรม นำมาซึ่งวัฒนธรรม บริโภคและความขัดแย้งของคนในสังคม

การพัฒนาท่องเที่ยวเพื่อเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ ความพยายามบนเส้นขนานในแผนแม่บทการพัฒนาท่องเที่ยวของไทย ที่ ททท. ให้ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) จัดทำขึ้นนั้น ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืนโดยมีเป้าหมายระยะสั้น (5 ปี : 2541-2546) คือการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม อย่างยั่งยืนและเป้าหมายระยะยาว (ปี 2555) คือการทำให้การท่องเที่ยวไทยเป็นมรดกฐานสากล (World Class) ทั้งในด้านแหล่งท่องเที่ยว การให้บริการ การรักษาสีสิ่งแวดล้อม

นัยของแผนแม่บทที่ TDRI เสนอก็คือ การหันกลับมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนและสนับสนุนให้คนไทยเที่ยวเมืองไทยอย่างมีจิตสำนึก และพัฒนาการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานสากล

ในขณะเดียวกัน ททท. ก็ให้สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.) ทำแผนนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ โดยมีความเชื่อว่า การท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์เป็นสิ่งที่ต้องทำควบคู่กัน เพื่อความยั่งยืนของระบบนิเวศ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

แต่ "ในภาวะที่เศรษฐกิจตกต่ำและมีความตั้งใจจะฟื้นฟูเศรษฐกิจให้เติบโตขึ้น ในเร็ววันการท่องเที่ยวจะยืนยันเรื่องการอนุรักษ์และจัดความสัมพันธ์กับรายได้ที่รัฐต้องการอย่างไร"

ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ภาพพจน์ใหม่ของการท่องเที่ยวไทย

ในการทำแผนนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้มีความพยายามกันในหลายเวทีเพื่อกำหนดนิยามของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งในที่สุดก็มายุติที่ใช้คำว่า "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" แทนคำว่า "การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์"

และให้ความหมายว่า "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" (Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่แยกลักษณะเฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ

โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อบ่มุ่ให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

เป็นที่ทราบว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ไม่ใช่การท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดรายได้โดยรวมและรายได้ต่อหัวสูง เพราะต้องเน้นการประหยัดทรัพยากร และจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว แต่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการพัฒนาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางที่สร้างสรรค์ และยังเป็นวิธีการส่งเสริมความรู้ทางธรรมชาติวิทยา วัฒนธรรมชุมชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมให้แก่นักท่องเที่ยว

จำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องให้ความสำคัญเพื่อสร้างรากฐานของการท่องเที่ยวให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน ซึ่งคงต้องเริ่มต้นจากการที่ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญและ เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดการพัฒนาการท่องเที่ยว และรัฐช่วยเสริมและสนับสนุนความเข้มแข็งและประสิทธิภาพในการจัดการท่องเที่ยวขององค์กรชุมชน เมื่อชุมชนท้องถิ่นมีความพร้อมและจึงเริ่มต้นพานักท่องเที่ยวมาเที่ยว

ในปัจจุบันยังไม่ทันที่จะประกาศนโยบายที่ชัดเจนต่อเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ก็มีการใช้คำนี้จนแพร่หลาย กลายเป็นจุดขายใหม่ของการท่องเที่ยว เป็นહેล้าเก่าในขวดใหม่ ที่กลไกการท่องเที่ยวของรัฐยังไม่สามารถปรับตัวเพื่อสร้างแนวทางในการรองรับได้ทันกับกระแสและแนวทางเปลี่ยนแปลง

หาก ททท. ยังเชื่องช้าต่อการสร้างฐานที่เข้มแข็ง การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็จะกลายเป็นจุดขายที่ขาดจุดแข็ง แล้วความล่มสลายก็จะเข้ามาเยือน แทนที่จะเป็นฝ่ายรุกอาจต้องกลับเป็นฝ่ายรับอีกก็อาจเป็นได้

การท่องเที่ยวแนวใหม่ต้องสร้างกลไกใหม่รองรับ

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญของคนท้องถิ่นในการเข้ามาบริหารและจัดการท่องเที่ยว ซึ่งต้องพึงระวังว่า การท่องเที่ยวเป็นดาบสองคม หากไม่ระมัดระวังแทนที่จะเป็นประโยชน์อาจกลับกลายเป็นโทษมหันต์ก็เป็นได้ จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการในการสร้างเสริมองค์ประกอบอย่างระมัดระวังและรอบคอบ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในเป้าหมาย ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

รวมทั้งก่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม และพัฒนาองค์กรชุมชนให้เข้มแข็งสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง

หากมีแผนนโยบายแต่ขาดกลไกในการทำงานนโยบายก็ไม่อาจบรรลุผลได้ ซึ่งในกลไกเดิมของ ททท. ไม่ได้มีฝ่ายงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ในกลไกใหม่ ททท. พร้อมทั้งจะลงมาคลุกคลีกับชุมชนหรือไม่

หรือจะวางตัวเป็นเพียงผู้สนับสนุนและประสานงานอย่างเดิม

ไม่เพียงแต่กลไก ททท. จะต้องปรับตัวสร้างองค์ความรู้ใหม่รับใช้ธุรกิจท่องเที่ยวของชุมชนแทนการรับใช้ธุรกิจโรงแรมหรือบริษัททัวร์เช่นที่ผ่านมาแต่เพียงอย่างเดียว

การสนับสนุนเงินงบประมาณเพื่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานอาจจำเป็นน้อยกว่าการสร้างบุคลากรเพื่อสร้างสรรค์และพัฒนาการท่องเที่ยวให้ลุ่มลึกและมีศิลปะ ทั้งในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น หัตถศิลป์ วิถีชีวิต และธรรมชาติ เพื่อความภาคภูมิใจของคนท้องถิ่นและสร้างสำนึกแก่นักท่องเที่ยว

ในส่วนของการตลาด คงต้องเป็นการปรับตัวขนานใหญ่เพราะการตลาดของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (ที่แท้) ไม่น่าจะใช่ตลาดทั่วไป หรือการท่องเที่ยวมวลชน (Mass Tourism) เช่นที่ ททท. คำนึงเคย อาจจะต้องมีการคิดค้นเพื่อหากกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

ไม่ “คุ้มทุน” แต่ “คุ้มค่า” และรัฐต้อง “ลงทุน”

ในจุดเริ่มต้นของการปรับตัวเพื่อให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมองการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์และสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ททท. ควรต้องให้ความสำคัญกับการวางรากฐานในเรื่องนี้ และแยกแยะว่ากิจเรื่อง “การหารายได้” ออกจากการเตรียมความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

หากจะให้ “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” เป็นสินค้าที่เป็นตัวเลือกหนึ่งของนักท่องเที่ยว ต้องให้ความสำคัญของการเตรียมความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

เนื่องจากหัวใจหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คือ การคงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ดังนั้นก็ควรสร้างความภูมิใจให้กับท้องถิ่นในสิ่งที่เรามี ในมาตรฐานที่กำหนดจากภายนอก ภายใต้ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวลักษณะนี้เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ไม่ใช่การขายบริการ

หาก ททท.ตีโจทย์นี้แตก และจริงจังในการเตรียมความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับการ “รอ” และความ “พอ” และร่วมทุนเพื่อให้ชุมชนได้ตั้งตัวและเตรียมความพร้อม จะเป็นเกราะป้องกันการลงทุนของธุรกิจจากภายนอก และเอาทุนคืนอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

จะเป็นภูมิคุ้มกันชุมชนให้สามารถจัดการการท่องเที่ยวอย่าง “รู้ตัว” และมีการวางแผน มีอำนาจในการต่อรองกับผู้ประกอบการธุรกิจ

ในระยะเวลายาวหาก ททท.สามารถพัฒนาพื้นที่และแหล่งท่องเที่ยวในทำนองนี้ได้ ททท.ก็จะมีแหล่งท่องเที่ยวมากมายในแนวราบ เป็นการขยายการท่องเที่ยวที่เป็นการกระจายตัวไม่ได้ผูกติดอยู่เพียงไม่กี่แห่ง และไม่ต้องเปลืองงบประมาณในการพัฒนา “คน” และ “พื้นที่ใหม่ ๆ ” มากกว่า และสามารถสร้างความหลากหลายได้อย่างไม่มีวันจบสิ้นหากยึดถือการพัฒนาที่คงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

และไทยก็จะเที่ยวไทยได้อย่างมีรู้เบื่อ ต่างประเทศก็จะมาเที่ยวประเทศไทยเพราะความเป็นไทยอย่างแท้จริง ไม่ใช่เฉพาะภูมิประเทศ-ภูมิอากาศ แต่เป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ไม่สามารถหาได้ด้วยการยกไปโชว์ตามโรงแรม

2.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism)

เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของคนสมัยก่อนในการทำเกษตร แต่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีการจัดทำโปรแกรมประกอบด้วยกิจกรรม 3 ด้าน คือ ด้านการเกษตรนิเวศวิทยา และการท่องเที่ยว ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะนำไปสู่ระบบเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น และจะกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือของประชาชน ในต่างประเทศระบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของ “Las Colinas” เป็นการจัดการธุรกิจท่องเที่ยวแบบครอบครัว ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการบริการให้กับนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพในบริเวณพื้นที่แหล่งใหม่โดยเฉพาะการท่องเที่ยวในพื้นที่ชนบทที่อยู่ห่างจากตัวเมืองออกไป ซึ่งชุมชนท้องถิ่นมีการทำงานร่วมกันมีวิถีชีวิตอยู่ในพื้นที่ทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่เดียวกันเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสธรรมชาติและกิจกรรมทางการเกษตรของชาวชนบท (Bukit Buluh Tours &, 1999)

กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้จัด “โครงการท่องเที่ยวเกษตรปีท่องเที่ยวไทย 2541 – 2542” ขึ้นเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเป็นการช่วยแก้ปัญหาด้านแรงงาน นอกจากนี้ยังสามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศให้เดินทางมาท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ด้วยการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรซึ่งสามารถแยกออกได้ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวประเภทเทศกาลหรือปรากฏการณ์
2. แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรประเภทรายบุคคลหรือรายกิจกรรม
3. แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรประเภทชุมชน หรือหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตร

2.2.4 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ธวัช ปุณโณทก (2531) ภูมิปัญญาท้องถิ่น(Local Wisdoms) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdoms) คือ ความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงโดยประสบการณ์ของตนเอง และทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ที่มีความรู้สืบทอดกันมา

สามารถ จันทรสุริย์ (2541) ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านหรือชุมชนท้องถิ่นคิดค้นเอง และนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นทั้งสติปัญญา องค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านในแนวกว้างและลึก โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ในการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2537) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Indigenous Knowledge) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง สติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สะสม ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ชี้แนะว่าการจะใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนถาวรและกลมกลืนกับเพื่อนมนุษย์ด้วยตนเอง กับป่าเขา กับน้ำ กับปลา กับฟ้า กับนก กับดิน กับสัตว์ป่า พืชแมลงหรือธรรมชาติรอบตัวนั้นทำได้อย่างไร

ฐลัทธิต ฐชาติ (2538) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ระบบความคิดและวิธีการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์ ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม แนวความคิดและวิธีการดังกล่าว เกิดจากการสังเกต การลองผิดลองถูก หรือใช้วิธีการอย่างอื่น จากประสบการณ์หลาย ๆ ครั้งแล้วสรุปเป็นบทเรียนภายใต้กรอบความคิด ความเชื่อของบุคคลในสังคม ความศรัทธา ความกลัว หรือแนวความคิดอื่น ๆ ที่ยึดมั่นร่วมกันและเป็นอุดมการณ์ในการดำรงชีวิต อีกรูปแบบหนึ่งเป็นลักษณะของรูปธรรม ที่แสดงออกมาได้อย่างชัดเจน

ประเสริฐ ตระการศุภกร (ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, 2544) ได้กล่าวถึงนิยามการใช้ชีวิตเชิงอนุรักษ์ของชาวกะเหรี่ยง ซึ่งชาวกะเหรี่ยงมีคำพังเพยและใช้สืบทอดกันตลอดมาคือ "ออ-ที-เกอะ-ตอ-ที ออ-ก่อ-เกอะ-ตอ-ก่อ" มีความหมายว่า "ได้กินจากน้ำ ก็ต้องรู้จักรักษา น้ำ ได้กินจากป่า ก็ต้องรู้จักรักษาป่า" ตรงนี้คือหัวใจสำคัญของการใช้ชีวิตร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นชาวกะเหรี่ยงกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรืออาจสรุปได้ว่าเป็นการรักษาสิ่งที่อยู่รอบตัวเพื่อความสมดุลทางระบบนิเวศ และชาวกะเหรี่ยงจะมีการแบ่งเขตของแต่ละหมู่บ้านอย่างชัดเจน ผู้นำหมู่บ้านจะมีการจัดระบบและออกกฎต่าง ๆ ร่วมกันกับลูกบ้านเพื่อรักษาเขตของหมู่บ้านตนเอง ในหมู่บ้านจะมี "ป่าสงวนของหมู่บ้าน" จะสร้างความร่มเย็นให้หมู่บ้านและเป็นที่เลี้ยงสัตว์ ประเภท หมู เป็ด ไก่ และลักษณะนี้เรียกว่าป่าชุมชน วัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งของชาวกะเหรี่ยงที่ส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติคือ การนำเอาสายสะดือเด็กแรกเกิดใส่ในกระบอกไม้ไผ่แล้วเอาไปผูกติดกับต้นไม้ ถือว่าขวัญของเด็กจะอยู่ที่ต้นไม้ นั่น ใครจะไปตัดไม้ได้ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวกะเหรี่ยงกับต้นไม้และสิ่งแวดล้อม ถัดจากป่าชุมชนจะเป็นพื้นที่ป่าที่เรียกว่า "ไร่ข้าวหมุนเวียน" ซึ่งไม่เหมือนกับการทำไร่เลื่อนลอย เนื่องจากชาวกะเหรี่ยงมีระบบการจัดการทำไร่ที่หมุนไปมา การใช้พื้นที่หมุนเวียนทำให้ได้พื้นที่ประมาณ 6-10 ปี และจากคำกล่าวที่ว่า "เราทำอุดมสมบูรณ์" นั้นแสดงถึงการสืบทอดอย่างเป็นระบบส่งผลให้เกิดความสงบสุขของคนในสังคมหมู่บ้าน ไร่หมุนเวียนบางจุดที่มีลักษณะเป็นป่าน้ำซับหวนหรือเรียกว่าน้ำผุด ชาวกะเหรี่ยงเรียกว่า "นา-ฮู-หู่" จัดเป็นป่าอีกชนิดหนึ่งที่เจ้าของไร่อาจจะหวงแหนมาก เพราะถือเป็นหัวใจของน่าน้ำที่อยู่นั้นจะมี "นาที" หมายถึง ฝน้ำ ซึ่งทำหน้าที่ปกป้องรักษาน้ำและให้น้ำ ชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่าจะต้องไม่ไปรบกวนฝน้ำ เพราะฝน้ำจะอุดมซึ่งเป็นความเชื่อที่ทำให้คงไว้ซึ่งแหล่งต้นกำเนิดน้ำของหมู่บ้านต่อไป

สุริยา รัตนกุล และสมทอง บุรุษพัฒน์ (2538) ได้กล่าวถึงประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงสะกอ ดังนี้

"การนับถือผี" ชาวกะเหรี่ยงนับถือผี ทั้งพุทธและคริสต์ ร้อยละ 90 ฝีมือทุกแห่งในป่า ในไร่ นา ในลำธาร ผีและวิญญาณเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมและค่านิยมหลายประการ เช่น การอยู่อย่างผัวเดียวเมียเดียว ไม่ประพฤติดูถูกเมียใคร หรือการเลี้ยงดูพ่อแม่ที่แก่ชรา กับความเชื่อที่ว่าวิญญาณของบรรพบุรุษคือ ผีบ้านผีเรือนที่คอยคุ้มครองดูแลลูกหลานให้อยู่เป็นสุข เป็นต้น ผีที่วิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งคอยปกป้องรักษาบุตรหลานผู้สืบตระกูลด้วยความห่วงใย ส่วนผีไร่ฝน้ำ ช่วยทำให้เกิดผลผลิตของไร่ นา เจริญงอกงาม ดังนั้นจึงมีการทำร้านเลี้ยงผีไร่ฝน้ำก่อนที่จะทำการปลูกข้าวหรือพืชไร่ เมื่อเกี่ยวได้ผลก็จะมาเลี้ยงอีกครั้ง เรียกว่าประเพณีงานกินข้าวใหม่ มีการฆ่าไก่ฆ่า

หมูเป็นเครื่องเช่นบุชาดังเช่น ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ชาวกะเหรี่ยงมีความเกรงกลัวผีป่า ซึ่งถือว่าเป็นผีร้ายคอยทำร้ายผู้คนมากกว่าจะคุ้มครองป้องกันภัยผีป่ามี 2 พวก คือ ผีป่านก และผีป่าน้ำ ผีป่าบก รวมถึง ผีป่า ผีภูเขา ผีเจ้าเรือน ผีเจ้าเมือง ผีเจ้าที่ ผีหลวงและผีฟ้า ส่วนผีป่าน้ำ ได้แก่ ผีที่สิงสถิตอยู่ตามลำห้วย ลำธาร บึง หนองน้ำ การเสี่ยงทาย เมื่อมีการเจ็บปวดขึ้น จะมีการเสี่ยงทายถึงสาเหตุโดยให้หมอผีปักกระดูกไก่ หรือจับข้าวสารเสี่ยงทายดู เพื่อให้รู้ว่าเป็นผีประเภทใดจะได้ทำการเสี่ยงผีประเภทนั้นจะได้หายจากอาการป่วย

"การเสี่ยงผี" การเสี่ยงผีมีหลายพิธีและต่างวาระกัน เช่น การเสี่ยงผีเพื่อฉลองโชคชัยในโอกาสย้ายหมู่บ้านไปตั้งอยู่ใหม่ที่ตำบลใหม่ การเสี่ยงผีเพื่อขอขมาลาโทษต่อเจ้าบ้านเจ้าเมืองซึ่งเป็นผีป่า ผีหลวง ผีฟ้า และการเสี่ยงผีเพื่อบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น พิธีเสี่ยงผีเรือนและผีบรรพบุรุษ ในสังคมกะเหรี่ยง การเสี่ยงเรือนและผีบรรพบุรุษจะทำการปีละครั้งหลังเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว เป็นพิธีที่ดีศักดิ์ ก่อนวันทำพิธี ลูกหลานทุกคนจะต้องมาค้างคืนที่บ้านพร้อมกัน หากมีผู้ใดขาดผู้ทำพิธีจะต้องเอาข้าวที่คนผู้นั้นต้องกิน ย่างเก็บเอาไว้กินเมื่อเขากลับบ้าน หากไม่กลับมาส่งไปให้เขากิน มิฉะนั้นจะถือว่า การเสี่ยงผีไม่มีผล ในพิธีชาวกะเหรี่ยงนิยมใส่เสื้ออย่างกะเหรี่ยง ทุกคนต้องสวมกริยาวาจาอย่างมาก ซึ่งการทำพิธีเสี่ยงผีเรือนและผีบรรพบุรุษมี 2 แบบ คือ แบบไม่มัดมือ และแบบมัดมือ การเสี่ยงผีเรือนและผีบรรพบุรุษ นอกจากจะทำตามปกติปีละครั้งแล้ว เมื่อสมาชิกในบ้านอยู่ไม่สุขสบายมีคนเจ็บป่วยบ่อย และเลี้ยงหมูเลี้ยงไก่ไม่โต ก็อาจมีการเสี่ยงผีเรือนอีกได้ ซึ่งการเสี่ยงผีประเภทนี้มีขั้นตอนมากมาย จะต้องใช้เหล้าในพิธีรวมทั้งข้าวเหนียวต้มด้วย ต้องมีการเชิญหมอผีมาทำพิธี และเชิญแขกมาร่วมกินข้าวด้วย ซึ่งต่างจากพิธีเสี่ยงผีปกติ ที่ห้ามคนนอกครอบครัวกินอาหารด้วยโดยเด็ดขาด พิธีเสี่ยงผีน้ำ การเสี่ยงผีน้ำจะเสี่ยงเมื่อมีคนเจ็บป่วยภายในบ้าน เพราะมีความเชื่อว่าความเจ็บป่วยเกิดจากการทำร้ายโดยผี หรือผีทำให้ขวัญตกใจหนีออกไปจากร่างจึงทำให้ป่วย ดังนั้นการเสี่ยงผีมีจุดประสงค์เพื่อขอขมาลาโทษ ที่ผู้ป่วยทำให้ผีน้ำไม่พอใจด้วยเหตุบางประการ เช่น ปัสสาวะ อุจจาระหรือ ไปกล่าวถ้อยคำหยาบคายในบริเวณที่มีอยู่ซึ่งได้แก่ ลำห้วย ลำธาร แหล่งน้ำต่าง ๆ พิธีเสี่ยงผีน้ำมีทั้งพิธีเล็กและพิธีใหญ่

เสรี พงศ์พิศ (2536) ได้จัดแบ่งลักษณะภูมิปัญญาออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ ของปรัชญาในการดำรงชีวิต เกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน
2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตรหลัก หัตถกรรม ศิลปดนตรี และอื่น ๆ

ภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 2 ลักษณะ ที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์พืช ธรรมชาติ

2. ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือชุมชน

3. ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อ้างถึงใน มลฤดี อภิโกมลกร, 2541) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาเป็นความรู้ เช่นความรู้เกี่ยวกับครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์

2. ภูมิปัญญาเป็นความเชื่อ เช่น ความเชื่อเรื่องผี

3. ภูมิปัญญาเป็นความสามารถ แนวทางในการแก้ปัญหาหรือป้องกันปัญหา

4. ภูมิปัญญาทางวัตถุ เช่น บ้านเรือน อุปกรณ์ เครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ

5. ภูมิปัญญาทางพฤติกรรม เช่น การกระทำ การปฏิบัติ ความประพฤติ

จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กล่าวไว้แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาใน 2 แนวทางคือ ลักษณะที่เป็นความรู้ ความสามารถ หรือแนวทางในการแก้ไขปัญหา และ ลักษณะที่เป็นความเชื่อ ประเพณีหรือวัฒนธรรม

2.2.5 แนวคิดเกี่ยวกับระบบเหมืองฝาย ภูมิปัญญาการจัดการน้ำพื้นบ้าน

ชัชวาล ทองดีเลิศ (2542) ได้ศึกษาระบบเหมืองฝายของภาคเหนือ ที่ ชุมชนท้องถิ่นสามารถจัดการได้เอง จากกรณีศึกษาการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรกรรมระบบเหมืองฝายของชุมชนท้องถิ่นประกอบด้วย ระบบชลประทานขนาดเล็กซึ่งไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ป่าและที่ทำกินของชาวบ้าน การสร้างฝายขวางลำน้ำเพื่อยกระดับน้ำให้ไหลเข้าสู่ลำเหมือง ซึ่งเป็นคลองส่งน้ำเข้าสู่ที่นา ถ้ามีน้ำปริมาณมากจะไหลล้นตัวฝายเป็นการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรมเท่านั้น ถ้ามีน้ำมากก็จะไหลลงสู่ฝายลูกอื่นในลำดับรองลงไป ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ หรือการใช้น้ำร่วมกันตามข้อตกลงเหมืองฝายที่ทุกคนต้องถือปฏิบัติร่วมกัน โดยเริ่มตั้งแต่ การทำงานตีฝายขุดลอกทำเหมือง การดูแลรักษา การแบ่งน้ำเข้านา อุปกรณ์การทำงานและบทบาทของพ่อผู้ตีฝาย สำหรับข้อตกลงเหมืองฝายมีความสำคัญคือ ความอยู่รอดของทุกคนภายใต้ระบบเดียวกัน ด้วยการจัดการที่มีความยุติธรรม

นิคม พรหมมาเทพย์ (2539) ได้ศึกษาเกี่ยวกับภาษาท้องถิ่นที่ใช้เรียกรวมเหมืองฝายรวมทั้งความหมายและคำจำกัดความเกี่ยวกับ ฝาย แด่ ปุ่ม ต้าง ช่าง และย้อย เป็นต้น รวมทั้งระบบการระบายน้ำในขั้นตอนต่าง ๆ

วันเพ็ญ สุรฤกษ์ (2528) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาและการจัดการเกี่ยวกับระบบการชลประทานในภาคเหนือของไทย การชลประทานราษฎร์ (People's Irrigation) ในท้องถิ่นเกิดจากช่วยกันจัดทำขึ้น เพื่อส่งน้ำไปใช้ประโยชน์การเพาะปลูกที่รู้จักกันดี ในภาคเหนือว่า “การชลประทานระบบเหมืองฝาย” นั้น เป็นกิจการสำคัญในการดำรงชีวิตของชาวลานนาไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งเพราะอาชีพหลักทางการเกษตรโดยเฉพาะการทำนาต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยสำคัญ คนไทยในภาคเหนือจึงตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่นตามบริเวณที่ราบระหว่างภูเขา เพราะความที่รู้จักวิธีดัดแปลงใช้ประโยชน์จากลักษณะทางกายภาพของลำน้ำที่ราบในภาคเหนือ ซึ่งมีความลาดชันมาก ซึ่งทำให้น้ำในลำน้ำขึ้นและลดลงอย่างรวดเร็วในเวลาฝนตกหนักและเวลาขาดฝน ทั้งในช่วงที่น้ำล้นตลิ่งป่าเข้าไปในทุ่ง ก็ไม่ค้างอยู่บนทุ่งได้นานประกอบกับลักษณะการไหลของน้ำจากบริเวณสูงลงมาสู่ที่ต่ำด้วยการสร้างระบบเหมืองฝาย คือ การบีบกันทางน้ำ ในที่ซึ่งมีระดับสูงด้วยการสร้างฝาย (Weir) หรือเขื่อนทดน้ำ (Diversion Dam) และชุดคลองส่งน้ำ หรือที่รู้จักกันในภาคเหนือว่า “ลำเหมือง” (Irrigation Canal) ให้ไหลไปสู่ที่ต่ำทำให้ชุมชนท้องถิ่นของระบบเหมืองฝายที่รูปแบบองค์กร ในการดูแลการใช้น้ำอย่างเป็นระบบมีระเบียบ

2.2.6 แนวคิดที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ การถ่ายทอด องค์การชุมชน และการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่แบบยั่งยืน

เสรี พงศ์พิศ (2536) ได้กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ คือ กระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิตการรู้ และการปฏิบัติเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เป็นอันหนึ่งอันเดียว กระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นจากความเหมาะสมของท้องถิ่นช่วยให้บุคคลและชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ โดยมีองค์ประกอบสำคัญคือ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การปฏิบัติตามแบบอย่างของผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริง ซึ่งได้รับการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบ

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2538) กล่าวว่า การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของมนุษย์ คือ ธรรมชาติของการศึกษาสาระสำคัญ เพื่อให้มนุษย์เกิดความคิดที่เป็นระบบอย่างมีประสิทธิภาพความรู้ที่มนุษย์ถ่ายทอดกันสามารถแบ่งได้เป็น 2 ด้าน คือ ความรู้ความชำนาญในการประกอบอาชีพและอุดมการณ์ หรือวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม

นพ. ประเวศ วสี (อ้างถึงในเดชา ไต้งสูงเนิน, 2543) กล่าวว่า ความเป็นชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน มีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง โดยความเป็นชุมชนที่มีศักยภาพสูงนั้นต้องประกอบด้วยหลักสำคัญ 3 ประการคือ

1. เรื่องทางจิตใจ เรื่องธรรมะ เรื่องจิตวิญญาณอันเป็นคุณค่าแห่งความสำนึกร่วมกัน
2. การเรียนรู้ร่วมกัน
3. การจัดการ

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงองค์การชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน คือ หัวใจของการพัฒนาแบบยั่งยืน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรชุมชนจะเป็นวิธีแห่งการแก้ปัญหาและการพัฒนาคุณภาพของคนในชุมชนทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่แบบยั่งยืน

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) กล่าวถึง การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะประสบความสำเร็จได้ ต้องอาศัยความร่วมมือและการประสานงานของ 3 ฝ่าย คือ นักท่องเที่ยวชุมชนท้องถิ่น และรัฐบาลผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว จึงทำให้การท่องเที่ยวโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวใหม่ดังนี้

1. บทบาทของนักท่องเที่ยวในการส่งเสริมการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
2. บทบาทของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
3. บทบาทของรัฐในการส่งเสริมการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542)

1. การศึกษาและการสร้างจิตสำนึก
 - 1.1 การให้การศึกษาในกระบวนการท่องเที่ยววิถีชีวิต
 - 1.2 การจัดสื่อความหมายธรรมชาติ
2. ชุมชนกับการมีส่วนร่วมของชุมชน
 - 2.1 ระบบชุมชน
 - 2.2 ความเกี่ยวข้องของชุมชนกับการท่องเที่ยว
 - 2.3 ทิศทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว
3. การจัดการสิ่งแวดล้อม
 - 3.1 สิ่งแวดล้อมกับการท่องเที่ยว
 - 3.2 ผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 3.3 มาตรการการจัดการ
4. การจัดทำแนวทางการปฏิบัติ

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 งานเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านในการอนุรักษ์แหล่งน้ำ

พรชัย ปรีชาปัญญา (2541) ได้ศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับระบบนิเวศ วนเกษตรบนแหล่งต้นน้ำในภาคเหนือ พบว่า รูปแบบการเพาะปลูกเดิมส่วนใหญ่เพื่อการยังชีพ ที่มีลักษณะผสมผสานกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อาจเรียกว่า “ระบบวนเกษตรพื้นบ้าน” ด้วยเทคนิคและประสบการณ์ของชาวบ้านที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” และสืบเนื่องจากการเพิ่มของประชากรและการเพาะปลูก เพื่อทำการค้าทำให้แหล่งต้นน้ำถูกทำลาย ทำให้เกิดการศึกษาวิธีการรักษาและแหล่งต้นน้ำในภาคเหนือตอนบน

สหทัย วิเศษ (2540) ได้ศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำศึกษาเฉพาะกรณี กลุ่มฮักป่าศรีถ้อย อำเภอศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา พบว่าการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านที่ร่วมกันคัดค้านการตัดไม้ทำลายป่า จึงเกิดกิจกรรมรักษาป่า โดยให้ชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วมมากที่สุด เพื่อการสอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม และระบบนิเวศธรรมชาติ และยังสามารถกระตุ้นจิตสำนึกของชาวบ้านให้เกิดความตระหนักในการช่วยกันรักษาป่าด้วย

กรณีการ เล็กบุญญาสิน (2528) ได้ศึกษาเรื่อง คนต้นน้ำ ประวัติศาสตร์ ความเกือกูลกันระหว่างคนกับธรรมชาติ ในระบบนิเวศน้ำปิง พบว่า การศึกษาระบบนิเวศวิทยา จากประสบการณ์การของชุมชน ช่วยให้มองเห็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อชีวิตและธรรมชาติจากจุด ยื่นของคนในชุมชน และให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการเรียนรู้ พื้นฟู ศักยภาพ คลี่คลายปัญหาของชุมชน สำหรับมิติทางประวัติศาสตร์ทำให้เข้าใจถึงความซับซ้อนของ ปัญหา ที่เกิดจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยทางสังคม ทางกายภาพ และระบบนิเวศ ของชุมชน

2.3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ฐลัทธ์ ชูชาติ (2538) ได้ศึกษาเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ ป่าและระบบนิเวศเพื่อการแก้ปัญหาภัยแล้งของประเทศไทย พบว่า การใช้ภูมิปัญญาของกะเหรี่ยง ลัวะ และคนไทย ในการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าภาคเหนือของประเทศไทย และวิเคราะห์การใช้ภูมิ ปัญญา มีปัญหา และอุปสรรคและความสำเร็จได้ทางด้านใด

ฐลัทธ์ ชูชาติ (2538) ได้ศึกษา การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในมณฑลยูนนาน : ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในนครคุนหมิง เมืองยูนนาน และเมืองหลูซี พบว่า การท่องเที่ยวในมณฑลยูน นานมีลักษณะการท่องเที่ยวของมวลชน มุ่งเป้าหมายในเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพเพื่อต้องการ รายได้จากการท่องเที่ยว ควรจะต้องมีการคำนึงถึงมาตรฐานการบริการ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการพัฒนาแบบยั่งยืน เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ทางการท่องเที่ยวในระยะยาว

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2541) ได้ศึกษาถึง ผลกระทบของการถ่ายทอดภูมิ ปัญญาท้องถิ่นเชิงธุรกิจต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในภาคเหนือตอนบน พบว่า การถ่าย ทอดความรู้จากภายนอกชุมชน โดยผสมผสานกับภูมิปัญญาดั้งเดิมภายใต้โครงสร้างทางสังคมชุมชน ชนบท ท่ามกลางระบบเครือญาตินั้นเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อชีวิต และการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อการศึกษาวิธีการประสานความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดภาวะสมดุล

มลฤดี อภิโกมลกร (2541) ได้ศึกษาถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความหลากหลายทางชีวภาพ : กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลแม่อก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง พบว่า ชาวบ้านมีการ ใช้ภูมิปัญญาในการจัดการและมีการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพด้านทรัพยากรป่าไม้ ซึ่ง เป็นการอนุรักษ์ต้นน้ำปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อระดับความรู้ในการอนุรักษ์

ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าไม้ โดยการจัดการทั้งหมดนี้จะต้องใช้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุดและมีความสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย

พจนา สวนศรี (อ้างถึงในเดชา ใต้สูงเนิน, 2543) ได้อธิบายถึงความยั่งยืนของระบบนิเวศและวัฒนธรรมต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยองค์กรชุมชนไว้อย่างน่าสนใจว่า จุดน่าสนใจของชุมชนที่จะดึงดูดความสนใจให้คนมาเยี่ยมเยียนคืออะไร และคนภายในชุมชนรู้จักสิ่งนั้นหรือยัง หรือมีวิธีการใดบ้างที่จะฟื้นฟูสืบทอดของดีของชุมชนซึ่งเป็นการสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่นตน การหันกลับมาสนใจใคร่รู้ในเรื่องราวความเป็นมาของตน ประวัติศาสตร์ชุมชน ตลอดจนการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมและการมีอำนาจตัดสินใจในเรื่องการจัดการทรัพยากร และการจัดสรรผลประโยชน์ของชุมชนนั้น สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 2 ประการ ดังนี้

1. การสร้างกระบวนการทำงานที่ให้ความสำคัญ กับการมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมและกำหนดทิศทาง กติกาไม่ก่อผลกระทบกับชุมชน รวมทั้งการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่น และยังเกิดการควบคุมและตรวจสอบกันเองทั้งภายในและภายนอกด้วย

2. กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นงานที่มีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง หากระบบการจัดการไม่ดีพอ ขาดความโปร่งใส และขาดความร่วมมือร่วมใจของชุมชน ก็จะเป็นอีกด้านหนึ่งที่จะทำให้ทำลายตัวเอง